

UNUDULMAZ ALİM

2016-cı il fevral ayının 6-sında tanınmış alim, respublikanın əməkdar müəllimi, Bakı Dövlət Universitetinin “Nəzəri fizika” kafedrasının professoru, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, “Şöhrət” ordenli İsmət Nəcəfovun vəfatından bir il ötür.

İ.M.Nəcəfov 21 yanvar 1933-cü ildə Qax rayonunun Sarıbaş kəndində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Qaxda almış və 1950-ci ildə Qax rayon orta məktəbini medalla bitirərək ADU-nun (indiki BDU) fizika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olmuşdur. Oxuduğu illər ərzində Stalin təqaüdünə layiq görülmüşdür.

Onun 1955-ci ildə yerinə yetirdiyi «Elektronun spin hallarının tormozlanma şüalanmasına təsiri» adlı elmi-tədqiqat işi SSRİ Ali Təhsil Nazirliyinin I mükafatına layiq görülmüşdür. İ.M. Nəcəfov 1955-ci ildə Universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş və fizika-riyaziyyat fakültəsində baş laborant vəzifəsinə işə qəbul olunmuşdur.

İ.M.Nəcəfov 1956-cı ilin yanvar ayında Moskva Dövlət Universitetinin «Nəzəri fizika» ixtisası üzrə aspiranturasına daxil olmuşdur. İ.M. Nəcəfov 1959-cu ildə aspiranturayı bitirmiş, MDU-da namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, respublikaya qayıtmış və elmi-pedaqoji fəaliyyətini BDU-nun nəzəri fizika kafedrasında davam etdirmişdir.

İ.M.Nəcəfovun sonrakı bütün səmərəli elmi və pedaqoji fəaliyyəti universitetin qocaman kafedlarından biri olan nəzəri fizika kafedrası ilə sıx bağlıdır. O, 1959-63-ci illərdə baş müəllim, 1963-cü ildən ömrünün sonunadək BDU-nun nəzəri fizika kafedrasının dosenti, professoru vəzifəsində çalışmışdır. 1988-ci ildən 2004-cü ilə qədər Nəzəri fizika kafedrasına rəhbərlik etmişdir.

Bütün bu illər ərzində o, intensiv elmi-tədqiqat işləri aparmışdır. Onun elmi tədqiqatı sahənin kvant nəzəriyyəsi, elementar zərrəciklər və nüvə fizikası, yüksək enerjilər fizikası kimi nəzəri fizikanın mürəkkəb sahələrini əhatə edir. Onun elmi araşdırmaları yüksək enerjili zərrəciklərin- leptonların, hadronların və qamma-kvantların bir-birilə, nüvələrdə və həmçinin kristal mühitlərdə qeyri-elastiki qarşılıqlı təsirinə müxtəlif aspektlərinin nəzəri tədqiqinə, fundamental qarşılıqlı təsirlərin təbiəti, zərrəciklərin və nüvələrin

strukturu haqda əlavə məlumatların alınmasına, zərrəciklərin polyarizasiyasının qarşılıqlı təsir proseslərinə verdiyi əlavələrin hərtərəfli təhlilinə həsr olunmuşdur.

İ.M.Nəcəfovun elmi fəaliyyəti çoxsahəlidir və nəzəri fizikanın bir çox bölmələrini əhatə edir. İ.M.Nəcəfov yönəlmiş spinə malik elektronun və γ - kvantın nüvə sahəsində yaratdığı tormozlanma şüalanması və elektron-pozitron cütünün fotodoğulması proseslərini hərtərəfli nəzəri tədqiq etmiş və çox mühüm nəticələrə nail olmuşdur. Onun aldığı elmi nəticələr sonralar məşhur nəzəriyyəçi olan Daysonun və digər alimlərin- Mak Voy, Banerye, Fronsal, Üveral, Olsen və başqalarının işlərində bu və ya digər xüsusi şəkildə təkrar və təsdiq edilmişdir.

Çoxillik gərgin elmi tədqiqatlar nəticəsində İ.M.Nəcəfov elementar zərrəciklər sahəsində yeni bir elmi istiqamət yaratmışdır. O, yüksək enerjili zərrəciklərin və qamma-kvantların kristal mühitlərlə qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan müxtəlif qeyri-elastik elektromaqnit proseslərdə koherent və qeyri-koherent effektləri araşdırmış və zərrəciklərin polyarizasiya xarakteristikalarının proseslərin yaranma ehtimallarına təsirini nəzəri olaraq tədqiq etmişdir. Bu tədqiqatların praktik nəticəsi ondan ibarətdir ki, onun kristal mühidə tormozlanma şüalanmasının sirkulyar polyarizasiyası üçün aldığı ifadələr dünyanın 14 elmi mərkəzinin elektron sürətləndiriciləri üçün işçi düsturları olmuşdur.

O, ilk dəfə kristal mühidə yüksək enerjili zərrəciklərin polarizasiyasını nəzərə alaraq kristalda tormozlanma şüalanması və elektron cütünün fotodoğulması proseslərinin tam nəzəriyyəsinə təqdim etmişdir. Alimin bu önəmli və maraqlı tədqiqatları 1975-ci ildə *“Yüksək enerjilərdə sərt fotonların iştirakı ilə elektromaqnit prosesləri”* mövzusunda doktorluq dissertasiya müdafiəsi üçün təqdim olunmuş və həmin ildə ona fizika-riyaziyyat elmləri doktoru alimlik dərəcəsi verilmişdir.

Elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı İ.M. Nəcəfovun respublikamızda ali və orta təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi və inkişafında, elmi biliklərin geniş yayılmasında böyük rolu olmuşdur. Ali və orta məktəblər üçün Azərbaycan dilində fizika üzrə dərslik sahəsində mövcud olan boşluğu aradan qaldırmaq üçün də İ.Nəcəfov əvəzsiz xidmət göstərmişdir. Belə ki, o, məşhur fiziklərdən S.Q.Kalaşnikovun “Elektrik bəhsi”ni, Leviç və başqalarının “Nəzəri fizika kursu”nu (1 cild), IX-XI siniflər üçün “Fizika” dərsliklərini Azərbaycan dilinə tərcümə edərək tələbələrin ixtiyarına vermişdir. Ömrünün son illərində isə o, ali məktəblərin bakalavr-magistr pilləsi üçün tələbələrin çox böyük ehtiyac duyduğu “Müasir klassik elektrodinamika” adlı fundamental dərs vəsaitini yazaraq çap etdirmişdi. Həmin dərslik və tərcümələr bu sahə ilə məşğul olanların stolüstü kitabı hesab edilir.

Prof. İ.M.Nəcəfov «Nüvə spektroskopiyası və atom nüvəsinin quruluşuna» aid 26-cı (1976-cı il) və 38-ci (1988-ci il) Beynəlxalq konfransların Bakıda keçirilməsinin təşkilatçısı və həmsədri olmuşdur. O, 40-dan artıq

Beynəlxalq konfransda («Ядро-2000,-2002,-2003,-2004,-2005,-2006,-2007,-2008,-2009») məruzə ilə çıxış edərək universitetimizi və respublikamızı ləyaqətlə təmsil etmişdir.

Prof. İ.M.Nəcəfov respublikada və xarici ölkə jurnallarında dərc olunmuş 170-dən çox elmi məqalənin müəllifidir. Onun 50 məqaləsi ABŞ-ın Stenford Universiteti və SLAK beynəlxalq elmi mərkəzinin elmi fonduna daxil edilmişdir.

Onun bilavasitə rəhbərliyi altında iki doktorluq və səkkiz namizədlik dissertasiyası müvəfəqiyyətlə müdafiə edilmişdir.

Elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə yanaşı İ.M.Nəcəfovun respublikamızda ali və orta təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi və inkişafında, elmi biliklərin geniş yayılmasında böyük rolu olmuşdur. O, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında AAK-ın D/N 054.03.07 Ümimilləşdirilmiş İxtisaslaşdırılmış müdafiə Şurasına uzun müddət rəhbərlik etmiş, 1978-1988 -ci illər ərzində tələbələrin, aspirantların və gənc tədqiqatçıların respublika elmi konfranslarında «Fizika» bölməsinin daimi sədri olmuş, 1994-1997-ci illərdə AR Təhsil Nazirliyinin fizika üzrə Elmi-metodiki Şurasına rəhbərlik etmişdir. O, AR Ali Attestasiya Komitəsində fizika üzrə Ekspert Şurasının, BDU-nun Böyük Elmi Şurasının və fizika fakültəsinin Elmi Şurasının üzvü olmuşdur.

Fizika elminin inkişafında və yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsində xidmətlərinə görə İ.M.Nəcəfov müstəqil respublikamızın Şöhrət ordeninə, Respublikanın əməkdar müəllimi fəxri adına, Təhsil Nazirliyinin və Universitetinin fəxri fərmanlarına layiq görülmüşdür.

Məhsuldar elmi, təşkilati və ictimai fəaliyyətinə görə professor İsmət Nəcəfovun keçdiyi mənalı ömür yolu gələn nəsillərə nümunədir. İsmət Nəcəfovun əziz xatirəsi onu tanıyanların - dostlarının, yoldaşlarının və saysız tələbələrinin qəlbində əbədi yaşayacaq!!! Allah rəhmət eləsin!!!!

Redaksiya heyəti